

**Tjänsteutlåtande**

Utfärdat 2022-10-18

Diarienummer 0924/22

Handläggare

Helena Österlind

Telefon: 031-268 0228

E-post: helena.osterlind@stadshuset.goteborg.se

Remiss från Kulturdepartementet - Vår demokrati - värd att värna varje dag (SOU 2022:28)

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen:

Yttrande över remissen av betänkandet Vår demokrati – värd att värna varje dag, i enlighet med bilaga 2 till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande, översänds till Kulturdepartementet.

Sammanfattning

Göteborgs Stad har 2022-07-27 erhållit rubricerat betänkande på remiss. Yttrandet ska vara Kulturdepartementet tillhanda senast 2022-11-25. I betänkandet ges ett antal förslag till åtgärder för att stärka demokratin. Uppdragen lämnas till statliga myndigheter. Kommunerna berörs indirekt av förslagen, men föreslås inte få några egna uppdrag inom ramen för betänkandet.

Kommittén har bland annat sett vikten av samordning och samverkan när flera aktörer genomför ett demokratifrämjande arbete, samt vikten av att det demokratifrämjande arbetet når ut i hela landet. Vidare lämnar kommittén flera förslag på åtgärder som syftar till att långsiktigt stärka demokratiperspektivet i myndigheters verksamhet, i utredningsarbetet samt inom skolväsendet. Det handlar om åtgärder som syftar till att långsiktigt stärka demokratiperspektivet i myndigheters verksamhet, i utredningsarbetet samt inom skolväsendet.

Stadsledningskontorets bedömning är att de föreslagna insatserna kan bidra till en stärkt demokrati men att demokratins utmaningar kräver ansträngningar inom fler områden. Förslagen i betänkandet bedöms inte påverka det kommunala självstyret eller kommunens verksamhet i stor utsträckning. Göteborgs Stads Ungdomsfullmäktige lämnar även sina synpunkter tillsammans med yttrandet.

Bedömning ur ekonomisk dimension

I betänkandet redogörs för uppskattade kostnader för respektive förslag. Kostnaderna bedöms inte påverka den kommunala ekonomin. Kommitténs bedömning är att även en marginell ökning av den demokratiska medvetenheten eller kunskaperna om demokrati innebär en mycket stor samhällsekonomisk vinst.

Bedömning ur ekologisk dimension

Stadsledningskontoret inte har funnit några särskilda aspekter på frågan utifrån denna dimension.

Bedömning ur social dimension

Gemensamt för samtliga förslag är att de på sikt förväntas bidra till en stärkt demokrati och att demokratins idéer får större genomslag i samhället. I förlängningen förväntas detta också bidra till att öka tilliten, framför allt medborgares tillit till att staten och myndigheter arbetar transparent, rättvist och med hög nivå av integritet.

Kommitténs kunskapsmätningar visar att kvinnor har något lägre kunskaper om demokratin än män samt att kvinnor anser att det är svårare att förstå den politiska diskussionen. Rätt utförda kan således kunskapshöjande insatser på området bidra till att minska skillnaderna i demokratiskt deltagande och inflytande mellan kvinnor och män, flickor och pojkar. Utifrån barnkonventionen, så behöver särskild hänsyn tas till barn och ungdomars rätt att få information, vara delaktiga och få höras i dialoger.

Forskning visar att elever vars föräldrar har lägre utbildningsnivå i större utsträckning gynnas av demokratistärkande undervisning. En ökad tydlighet inom skolan demokratiuppdrag skulle därmed bidra till mer jämlika förutsättningar att delta i de demokratiska processerna.

Ett lägre demokratiskt deltagande i och mellan valen riskerar att underminera demokratin på sikt och leda till lägre tillit, och lägre intresse och engagemang i demokratin. Förslagen om en nationell demokratifunktion och demokratiuppdrag till länsstyrelserna kan bidra till ökad kunskap om det demokratiska utanförskapet.

Bilagor

1. Sammanfattning av Kulturdepartementets betänkande Vår demokrati – värd att värna varje dag
2. Ungdomsfullmäktiges synpunkter
3. Förslag till yttrande över betänkandet

Ärendet

Kulturdepartementet har 2022-07-27 översänt betänkandet Vår demokrati – värd att värna varje dag på remiss för yttrande senast 2022-11-25. Som en del av Göteborgs Stads yttrande bifogas Ungdomsfullmäktiges synpunkter.

Beskrivning av ärendet

År 2021 var det 100 år sedan allmän och lika rösträtt infördes i Sverige. För att uppmärksamma demokratin och de utmaningar demokratin står inför och tillsatte regeringen i juni 2018 kommittén Demokratin 100 år. Uppdraget var att under åren 2018–2021 planera, samordna och genomföra en samling av insatser och aktiviteter för en stark demokrati. Enligt direktivet (dir. 2018:53) skulle kommitténs arbete nå ut till en stor del av befolkningen, samt planeras och genomföras i nära samarbete med myndigheter, kommuner, civilsamhälle och skolväsende. Utifrån direktivet formulerade kommittén tre målsättningar för arbetet. Kortfattat syftade dessa till:

- att fler skulle ha en god kunskap om demokratin,
- att fler skulle engagera sig i demokratin och
- att fler tydligt skulle ta ställning för det demokratiska styrelseskicket.

I betänkandet redogörs för kommitténs arbete, vilka aktiviteter som genomförts samt vilka andra aktörer som varit delaktiga. Flera av kommitténs insatser har skett i samverkan med Göteborgs stad, däribland deklARATIONEN för en stark demokrati, Demokratistugan, Göteborgs stads demokratidagar och Frihamnsdagarna.

Resultaten av kommitténs arbete visar att demokratistärkande satsningar av det här slaget ger effekt. Insatserna bedöms i huvudsak ha haft kortsiktiga vinster men vissa insatser kan dock väntas få effekt även på längre sikt om de upprätthålls. För att stärka och värna demokratin och säkerställa en effekt på lång sikt krävs insatser som är långsiktiga. Kommittén konstaterar även att det är angeläget att samordnade, genomtänkta och långsiktiga insatser görs för att nå ut till de grupper som står längst från demokratin.

Utredningens förslag

I enlighet med kommitténs direktiv lämnas förslag på hur insatser och erfarenheter från kommitténs arbete kan tas tillvara av regeringen efter att kommittén har avvecklats. En central utgångspunkt för uppdraget var regeringens demokratipolitiska mål om en levande demokrati som är uthållig, kännetecknas av delaktighet och där möjligheterna till inflytande är jämlika.

Inrätta en nationell demokratifunktion

Kommittén föreslår att en nationell demokratifunktion inrättas inom en befintlig myndighet med uppdrag att öka kunskaperna om demokratin, utgöra kunskapsstöd kring metoder för att öka deltagande och delaktighet i demokratin, bidra till samordning av myndigheters och andra aktörers demokratifrämjande insatser, samt analysera och ta fram lägesuppdateringar om tillståndet i den svenska demokratin.

En sådan funktion ska uppmuntra det demokratiarbete som utförs av myndigheter, kommuner, regioner och organisationer i det civila samhället. Kommittén bedömer att det finns två alternativ där funktionen kan placeras utifrån nuvarande uppdrag: Forum för levande historia (FLH) eller Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor (MUCF).

Grunden för förslaget är kommitténs bedömning att det finns behov av en nationell samordning av myndigheter och andra aktörer som genomför demokratifrämjande insatser och som arbetar för att öka kunskaperna om demokratin. Det finns även ett behov av en aktör som utgör kunskapsstöd kring metoder för att öka deltagandet och delaktigheten i demokratin samt genomför återkommande analyser och lägesbeskrivningar av demokratin utveckling i landet. Utan nationell samordning finns risk att de resurser som läggs på demokratistärkande arbete inte får genomslag.

Uppdrag till länsstyrelserna att arbeta demokratistärkande

Kommittén föreslår att länsstyrelserna ges ett långsiktigt demokratifrämjande uppdrag som dels innebär att stödja utvecklingen av ett kunskapsbaserat lokalt och regionalt demokratifrämjande arbete, dels att bidra till kompetensutveckling, gemensamma kommunikationsinsatser och samarbete mellan olika lokala och regionala aktörer. Förslaget syftar till att nå ut med de demokratistärkande insatserna i hela landet samt att ge regeringen lokala och regionala analyser på demokratiområdet.

Länsstyrelsen har en central samverkansroll och ska inom sin verksamhet främja samverkan mellan kommuner, regioner, statliga myndigheter och andra relevanta aktörer i länet. Denna samverkansroll skulle kunna inrymma ett tydligare arbete med demokratifrågor. Genom ett långsiktigt demokratifrämjande uppdrag skulle regeringens demokratipolitik på ett tydligare sätt kunna kommuniceras i hela landet och frågor som rör medborgarnas kunskap om, och delaktighet i, demokratin ges större utrymme.

Kommittén föreslår att länsstyrelsen själva får utforma genomförandet men redogör samtidigt för två alternativ. Det ena innebär att samtliga länsstyrelser får möjlighet att ansöka om medel för insatser som syftar till att stärka demokratin. Det andra innebär att länsstyrelserna ges en permanent förstärkning.

Ökat demokratifokus i myndighetsstyrning

Kommittén anser att förvaltningsmyndigheterna i större utsträckning kan bidra till att stärka demokratin samt förverkliga det demokratipolitiska målet. Statsförvaltningens allmänna demokratiuppdrag bör därför tydliggöras i myndigheternas styrdokument.

Förslagen för att stärka demokratin genom myndighetsstyrning innefattar att det i myndighetsförordningen skrivs in att myndigheterna ska ta till vara fördelar som kan vinnas för demokratin. Kommittén föreslår även att demokrati och det demokratiska uppdraget skrivs in i instruktioner för myndigheter vars verksamhet är central för det demokratipolitiska målet.

Kommittén föreslår dessutom ett pilotprojekt, där fem till åtta myndigheter ges i uppdrag att utarbeta metoder för hur respektive myndighet ska bidra till det demokratipolitiska målet.

Förslagen grundar sig i kommitténs bedömning är att myndigheter i större utsträckning kan bidra till att stärka demokratin och att demokratins idéer således bör lyftas fram tydligare i styrningen av förvaltningsmyndigheterna.

Analysera konsekvenserna för demokratin

Kommittén föreslår att det i kommittéförordningen skrivs in krav på att redovisa konsekvenser för demokratin. Kommittén anser att utrednings- och kommittéförslag som kan inverka på demokratin bör redovisa eventuella konsekvenser för exempelvis

grundläggande fri- och rättigheter, demokratins funktionssätt samt människors möjligheter att delta i demokratin och att utöva inflytande över det politiska beslutsfattandet

Kommitténs bedömning är att det saknas tydliga krav på hur kommittéer och utredningar ska analysera konsekvenser för demokratin i de förslag som tas fram och att det således är sällan att det sker.

Förtydliga skolans demokratiuppdrag

Kommittén har ett antal rekommendationer och förslag till syftar till att stärka demokratiarbetet inom skolväsendet.

Skolverket föreslås få i uppdrag att genomföra en utvärdering av konsekvenserna av bestämmelsen om politiska partiers närvaro i skolan och hur den har påverkat skolornas demokratiarbete och elevernas möjlighet till likvärdig utbildning. Sedan 1 januari 2018 gäller nya bestämmelser om politiska partiers närvaro i skolan som innebär att rektorn beslutar om huruvida politiska partier ska bjudas in till skolan. Vissa skolor har tagit vara på möjligheten att bjuda in företrädare för politiska partier medan andra har avstått. Kommittén ser behov av att utvärdera om bestämmelserna har påverkat elevers möjligheter att inhämta kunskap om det politiska systemet inklusive partierna.

Vidare rekommenderar kommittén att regeringen ger Skolverket i uppdrag att konkretisera skolans demokratiuppdrag. I uppdraget bör ingå att förtydliga hur skollagens och läroplanernas skrivningar om demokrati kan konkretiseras och tillämpas av huvudmän, skolledare och skolans personal. Anledningen är kommitténs bedömning att det finns oklarheter och skillnader i synen på hur skolans demokratiuppdrag ska tolkas och omsättas i praktiken vilket riskerar att bidra till ojämlika möjligheter för elever att utbildas till medvetna och kompetenta samhällsmedborgare.

Vidare rekommenderar kommittén att Skolinspektionen får i uppdrag att genomföra kvalitetsgranskningar av grundskolornas respektive gymnasieskolornas arbete med demokrati. Mot bakgrund av de utmaningar som demokratin står inför, den centrala roll som skolan har för demokratisk fostran samt att det i tidigare granskningar visat sig finnas brister bedömer kommittén att det behövs en uppföljande granskning av hur utbildningarna arbetar med demokrati.

Slutligen föreslår kommittén att den digitala plattformen Demokrati 100 år permanentas och breddas till att inte enbart fokusera på hundraårsjubileet. Många aktörer producerar undervisningsmaterial om demokrati för skolan och för lärare är det svårt att få en överblick över materialet samtidigt som aktörerna har svårigheter att nå ut.

Påverkan på kommunal verksamhet

Förslagen har ingen direkt påverkan på det kommunala självstyret men kommittén bedömer att förslagen får positiva effekter även för den kommunala demokratin. Flera av förslagen kan bidra till att stärka respekten för principen om det kommunala självstyret. Till exempel kan förslaget om en nationell demokratifunktion bidra till ökad förståelse för vad det kommunala självstyret innebär för den lokala demokratin.

Inom ramen för länsstyrelsernas uppdrag kommer kommunerna att uppmuntras ingå i den krets av lokala aktörer i länen som genom samverkan bidrar till uppdragets genomförande. Den lokala statistik som tas fram och de kartläggningar som kommer att

möjliggöras inom ramen för uppdraget kan även stödja kommunerna i sitt lokala arbete. Kommunerna bedöms även kunna få stöd i sitt demokratiarbete och med kommunikativa insatser och tillsammans med andra lokala aktörer utbyta erfarenheter och metoder och på så sätt bidra till att stärka demokratin lokalt.

Göteborgs Stads arbete med att värna demokratin

Samtliga av stadens nämnder har i uppdrag enligt reglemente att utföra sitt uppdrag utifrån demokratisk grundsyn, principer om mänskliga rättigheter och mot diskriminering. Nämnderna ska även aktivt arbeta med och skapa förutsättningar för demokratisk delaktighet och inflytande i nämndens verksamhet för kommunens invånare och andra grupper som berörs av verksamheten.

Göteborgs Stad undertecknade i oktober 2019 Deklaration för en starkare demokrati tillsammans med Kommittén Demokratin 100 år och Länsstyrelsen. I och med undertecknandet gjorde Göteborgs Stad ett antal åtaganden:

- Att stärka satsningen på demokratidagar och verka för att fler ska få ökad kunskap om det demokratiska systemet och om sådant som hotar det.
- Att tillsammans med Länsstyrelsen Västra Götaland arrangera aktiviteter kring demokrati och mänskliga rättigheter.
- Att fortsätta utveckla Göteborgsförslaget utifrån öppenhet och respekt.
- Att genom ungdomsfullmäktige arbeta med möjligheterna för barn och ungdomar att påverka beslut som rör stadens utveckling.
- Att tydliggöra ambitionen att stärka mänskliga rättighetsfrågor över staden.

Deklarationen var ett ställningstagande för det demokratiska styrelseskicket och för alla människors lika värde, de grundläggande fri- och rättigheterna, rättsstatens principer och en markering mot diskriminering, extremism, främlingsfientlighet, korruption och rasism.

Övriga exempel

Nämnden för demokrati och medborgarservice har inom sitt proaktiva demokratiuppdrag ansvar för att upprätthålla en infrastruktur för lokal och digital demokrati som andra nämnder ska nyttja. Infrastrukturen ska underlätta för stadens nämnder, förvaltningar och verksamheter i arbetet med att skapa förutsättningar för demokratisk delaktighet och inflytande för invånare.

Nämnden har definierat att infrastrukturen består av att demokrati och medborgarservice ger stöd och metoder för delaktighet, bidrar med mötesplatser samt bygger upp och upprätthåller kontakter och nätverk för samverkan, både inom och utanför staden. En viktig del i den demokratistärkande infrastrukturen är digitala lösningar som kan nyttjas av medborgare, nämnder, styrelser, förvaltningar och bolag, såsom Göteborgsförslaget. Demokrati och medborgarservice samverkar med akademien och civilsamhället och utvecklar ett stadenövergripande nätverk det gemensamma arbetet med delaktighet och inflytande. Nämnden arrangerar även stadens återkommande demokratidagar. Demokrati och medborgarservice gör varje år en kartläggning och åiterrapportering till kommunfullmäktige gällande demokrati och inflytande.

Kulturnämnden i Göteborg bedriver många verksamheter som alla på olika sätt är betydelsefulla för demokratin. Nämnden ansvarar för folkbiblioteken, som bland mycket annat erbjuder fri tillgång till information, digitala resurser och öppna mötesplatser i hela staden. Kulturhusen i sin tur ger förutsättningar för delaktighet både i sina lokalområden

och för olika typer av målgrupper från hela Göteborg. Nämndens museer bidrar till demokratin på många sätt, med sitt uppdrag att främja kunskap och fri åsiktsbildning. Kulturnämnden stärker också konstens fria ställning genom verksamheter som fristadsarbetet/ICORN och Litteraturstaden/UNESCO. Nämnden har också uppdrag att genom invånardelaktighet i kulturplanering bidra till stadsutvecklingen med stadens befintliga värden i fokus. Slutligen utgör olika typer av kulturstöd till det fria kulturlivet en betydelsefull komponent i en fungerande demokrati.

Grundskolans arbete med demokrati

Att främja demokrati pågår inom ramen för den dagliga undervisningen i Göteborg. I skolan ska eleverna träna på de förmågor som ett demokratiskt samhälle är beroende av, såsom förmågan att föra demokratiska samtal, aktivt deltagande och kollektivt beslutsfattande. Grundskoleförvaltningen arbetar med att stötta skolorna i detta uppdrag på olika sätt, bland annat genom stöd kring arbetet med likabehandling och icke-diskriminering. Under hösten 2022 lanseras även ett stödjande material riktat till pedagoger och annan personal på skolorna som syftar till att vara en hjälp vid värdegrundskonflikter och svåra frågor i klassrummet.

Inför riksdagsvalet och skolvalet 2022 så hänvisades frågan om politiska partiers närvaro i skolor till Skolverket och de nationella bestämmelser som finns sedan 2018, vilka innebär att rektorn beslutar om huruvida politiska partier ska bjudas in till skolan. Grundskoleförvaltningen genomför under hösten 2022 en uppföljning av skolvalet där rektorer tillfrågas hur de agerat och resonerat gällande politiska partiers närvaro i skolan. Uppföljningen redovisas i samband med årsrapporten till grundskolenämnden

Förutom att elever har rätt till inflytande så är de också experter på sin egen verklighet och en ovärderlig tillgång i skolutveckling. Inom grundskoleförvaltningen utvecklas nya arbetsformer för elevråden och ungas inflytande i skolan. Syftet är att öka elevernas kapacitet att själva bli bärare av medbestämmandeprocesser, att öka elevrådets legitimitet men även att stärka arbetet med elevdemokratin. Insatser för öka valdeltagande till Ungdomsfullmäktige pågår i samarbete med andra förvaltningar i staden. Att arbeta med valet till Ungdomsfullmäktige i skolan är ett konkret sätt att ”göra demokrati” och lära om vikten av aktivt deltagande, representativ demokrati och påverkan.

Samråd med Ungdomsfullmäktige

Stadsledningskontoret har i beredningen av betänkandet samrått med Göteborgs Stads Ungdomsfullmäktige vars synpunkter i sin helhet bifogas yttrandet. Bland synpunkterna nämns insatser för att öka kunskapen om demokratiska processer, insatser för att involvera barn och unga samt ett tydligare demokratifokus i skolan där elever ges reella möjligheter att påverka.

Stadsledningskontorets bedömning

Stadsledningskontoret ser fördelar med att det inrättas en nationell demokratifunktion som samordnar olika kunskapshöjande och demokratifrämjande insatser. Samtidigt är bedömningen att det redan idag finns myndigheter som har liknande uppdrag. Det föreslagna uppdraget skulle således gagnas av en tydligare beskrivning och gränssnitt gentemot befintliga uppdrag. Demokratiutvecklingen är beroende av ungas tilltro till och deltagande i samhället och de utmaningar samhället står inför kräver att civilsamhället tydligt är med i beslutsprocesserna. Således är bedömningen att Myndigheten för

ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) skulle vara en lämplig myndighet att ge det föreslagna uppdraget.

Staden har goda erfarenheter från samverkan med länsstyrelsen i demokratistärkande insatser och ser att det kan finnas lokala fördelar med ett stärkt uppdrag. För att minska de regionala ojämlikheterna är ett permanent uppdrag till länsstyrelserna att föredra framför ett särskilt ansökningsförfarande. Detta möjliggör ett långsiktigt och uthålligt regionalt och lokalt samarbete, utan administrativt betungande ansökningsprocesser, inom vilket metodutveckling och kunskapsspridning kan ske.

Uthålligheten i demokratin kan stärkas genom ett större fokus på demokrati i myndigheternas arbete. Även konsekvensbeskrivningar ger möjlighet till ett större fokus på nationella förslags inverkan på demokratin, såväl lokalt som nationellt. Det är dock inte primärt skrivningar som saknas på området, utan ett handlande som faktiskt stärker medborgarnas förutsättningar att ta tillvara demokratins möjligheter i stort. Därav ser stadsledningskontoret positivt på de pilotprojekt som föreslås i samband med förslaget. En ambition bör vara att pilotprojekten ger vissa svar kring hur antidemokratiska krafter kan begränsas, fri åsiktsbildning stärkas och hat och hot minska.

Stadsledningskontoret delar kommitténs problembild kring oklarheter och skillnader i synen på hur skolans demokratiuppdrag har påverkat möjligheterna till likvärdig kunskap om, och deltagande i, demokratin för barn och unga. Bestämmelsen från 2018 om att rektorn beslutar om huruvida politiska partier ska bjudas in till skolan bör utvärderas för att säkerställa att den inte inverkat negativt på möjligheten till likvärdiga kunskaper om valet och politiska partier. Förslaget om att skolans demokratiuppdrag bör förtydligas är relevant och allmänna råd är ett tillvägagångssätt som skolor idag har god vana att använda sig av. Dessa allmänna råd behöver dock tydliggöra hur demokrati kan genomsyra all undervisning och inte göra demokrati i skolan till ett eget spår. Råden bör även fokusera på hur skolorna stärker utvecklingen av demokratiska förmågor, motståndskraft och konfliktlösning, snarare än kunskap om demokrati. Beträffande Skolinspektionens eventuella uppdrag att genomföra kvalitetsgranskningar av skolornas arbete med demokrati så är det viktigt av att utformningen av uppdraget sker i samverkan med huvudmännen.

Sammanfattningsvis bedömer stadsledningskontoret att förslagen i betänkandet är relevanta, men att det behövs fler insatser för att stärka demokratin. Det är viktigt att värna hur vi agerar demokratiskt i ord och handling även mellan valen och inte bara kunskapen om demokrati som styrelseskick. En långsiktig, uthållig och inkluderande demokrati kräver fokus från hela samhället där kommunerna, med sina många verksamhetsområden och närhet till medborgarna, har en viktig roll att fylla. För att finna lösningar på de utmaningar samhället står inför måste även civilsamhällets röster stärkas.

Jonas Kinnander

Eva Hessman

Direktör Ärende och utredning

Stadsdirektör

Sammanfattning

Kommittén Demokratin 100 år hade i uppdrag att planera, samordna och genomföra en samling av insatser och aktiviteter för en stark demokrati under åren 2018–2021. Kommittén skulle uppmuntra en bredd av aktörer i hela landet att delta, såsom skolväsendet, det civila samhället, myndigheter och kommuner (dir. 2018:53). Utifrån direktivet formulerade kommittén tre målsättningar för arbetet. Kortfattat syftade dessa till att fler skulle ha en god kunskap om demokratin, att fler skulle engagera sig i demokratin och att fler tydligt skulle ta ställning för det demokratiska styrelseskicket.

En nationell demokratirörelse

Tidigt i kommitténs arbete genomfördes samråd med myndigheter, civilsamhälle, fackförbund, skolaktörer, nationella minoriteter, trosamfund, företag och kulturaktörer för att hitta former för samverkan kring demokratiarbetet. Kommittén hade även en samordnande roll i relation till de myndigheter som fick demokratistärkande uppdrag under regeringens Demokratin 100 år-satsning. Genom kommitténs samling *Vår demokrati – värd att värna varje dag*, där hundratals aktörer deltog, skapades ett myller av demokratifrämjande aktiviteter runt om i landet för olika målgrupper.

Demokratiambassadörernas roll

Kommitténs ordförande Peter Örn och ledamöterna Emma Frans, Lena Posner-Körösi och Rosaline Marbinah representerade och kommunicerade kommitténs arbete i rollen som demokratiambassadör. De medverkade i drygt 230 publika aktiviteter och syntes regelbundet i traditionella och sociala medier. Deras kontaktnät och offent-

lighet bidrog till att information om kommitténs arbete nådde ut. De flesta av de publika aktiviteter som demokratiambassadörerna medverkade i anordnades av aktörer i samlingen. Utöver det deltog de bland annat i programpunkter under Järvaveckan, Bokmässan, Almedalsveckan, MR-dagarna och i kommitténs egna arrangemang.

Deklarationen ökade engagemanget

Deklaration för en stark demokrati skapades med syfte att samla och engagera de krafter som stödjer demokratin som styrelseskick och uppmuntra att fler tydligt tar ställning och arbetar för att stärka demokratin. Aktörerna som undertecknade deklARATIONEN tog ställning för det demokratiska styrelseskicket, alla människors lika värde, de grundläggande fri- och rättigheterna och rättsstatens principer. Varje aktör formulerade även interna, externa och kommunikativa åtaganden för hur de skulle bidra till att stärka demokratin.

I slutet av 2021 hade 310 aktörer undertecknat Deklaration för en stark demokrati. Aktörerna uppgav att de i snitt hade nått ut till 4 000 personer (medianvärde). Den vanligaste målgruppen för aktörerna var allmänheten, och de flesta uppgav att deras arbete hade bidragit till att uppmärksamma att Sveriges demokrati firade 100 år. Vidare svarade ett stort antal att arbetet inom ramen för deklARATIONEN hade bidragit till att öka kunskapen och medvetenheten om det demokratiska systemet bland sina respektive målgrupper.

Demokratistugans turné ledde till ett fördjupat samarbete

Kommittén tog fram Demokratistugan, ett mobilt kunskapscenter, för att öka intresset för och kunskapen om demokratin. Informationen och övningarna i Demokratistugan behandlade bland annat grundlagarna, fri- och rättigheterna, rösträttens historia, de olika beslutsnivåerna samt demokratins utmaningar.

Demokratistugan besökte 16 län och gjorde totalt 20 stopp från Gällivare i norr, till Malmö i söder. Under turnén arrangerades cirka 400 lokala programpunkter i anslutning till stugans besök. En bredd av lokala aktörer engagerade sig, från länsstyrelser, kommuner och regioner till bibliotek, civilsamhällesorganisationer och kulturaktörer. Enligt de som stod värdar för Demokratistugan resulterade arbetet i nya kontakter och fördjupat lokalt och regionalt samarbete.

Särskilda satsningar för att öka kunskaperna om demokratin

För att öka medvetenheten och kunskapen om demokratin genomfördes flera olika satsningar. Kommittén tog bland annat fram korta filmer om olika aspekter av demokratin på flera språk och en serie filmer med demokratiambassadör Emma Frans som berörde vardagsnära demokratifrågor. Filmerna var kopplade till kunskapsbanken Mer om demokrati på kommitténs webbplats. Det kunskapshöjande materialet spreds brett, exempelvis till skolor, studieförbund och bibliotek samt genom digital annonsering.

I den dagliga kommunikationen via sociala medier kunde följare ta del av uppdateringar om arbetet som kommittén och aktörer i samlingen genomförde. På kommitténs hemsida publicerades fördjupande artiklar och nyhetsbrev. Kommittén skrev även debattartiklar, samt initierade och medverkade i debattartiklar som skrevs av aktörer i samlingen.

Seminarier, samtal och andra publika arrangemang om demokrati-frågor anordnades av kommittén. Flera av dessa spelades in av UR Samtiden, sändes i Kunskapskanalen och tillgängliggjordes digitalt för allmänheten på UR Play. Som exempel kan nämnas kommitténs samtal på Bokmässan 2021 och avslutningskonferensen Demokratin 100 år – en framtidsdag.

Kommittén tog även fram den framåtblickande antologin ”100 år till” i fyra delar för att bredda perspektivet på olika demokratifrågor. Demokratiambassadörerna skrev förord till respektive del.

Kommittén genomförde kunskaps- och opinionsmätningar om demokrati i februari månad år 2019 och år 2022. Mätningarna visade bland annat att andelen som kände till att det var år 1921 som både kvinnor och män fick rösta första gången, ökade från 69 procent 2019 till 82 procent 2022.

Covid-19-pandemin

Covid-19-pandemin ledde till att många arrangemang ställdes in och att planerade aktiviteter fick skjutas upp. En utmaning för kommittén var att digitalisera det utåtriktade arbetet. Den digitala omställningen möjliggjorde dock omfattande digital medverkan vilket sparade tid och gjorde att demokratiambassadörerna kunde delta i betydligt fler aktiviteter. Arbetet med deklarationen effektiviserades och kunde

spridas till fler aktörer när mötena då deklARATIONEN undertecknades blev digitala.

Utöver praktiska konsekvenser fick pandemin effekter på demokratin i Sverige och globalt. Flera rapporter konstaterade att en auktoritär utveckling pågick runt om i världen i pandemins kölvatten, vilket kommittén uppfattade som angeläget att lyfta fram i sitt arbete. Frågan berördes bland annat i samtal som kommittén anordnade och i kommitténs nyhetsbrev.

Förslag för ett demokratistärkande arbete framöver

I enlighet med kommitténs direktiv lämnas förslag på hur insatser och erfarenheter från kommitténs arbete kan tas tillvara av regeringen efter att kommittén har avvecklats. Kommittén har bland annat sett vikten av samordning och samverkan när flera aktörer genomför ett demokratifrämjande arbete, samt vikten av att det demokratifrämjande arbetet når ut i hela landet. Vidare lämnar kommittén flera förslag på åtgärder som syftar till att långsiktigt stärka demokratiperspektivet i myndigheters verksamhet, i utredningsarbetet samt inom skolväsendet.

En nationell demokratifunktion

Kommittén föreslår att en nationell demokratifunktion inrättas med uppdrag att öka kunskaperna om demokratin, utgöra kunskapsstödkring metoder för att öka deltagande och delaktighet i demokratin, bidra till samordning av myndigheters och andra aktörers demokratifrämjande insatser, samt analysera och ta fram lägesuppdateringar om tillståndet i den svenska demokratin. Utan nationell samordning finns det risker att de resurser som läggs på demokratistärkande arbete inte får genomslag.

Demokratiuppdrag till länsstyrelserna

Kommittén föreslår att länsstyrelserna ges ett långsiktigt demokratifrämjande uppdrag. Länsstyrelsernas arbete i samband med att Sveriges demokrati fyllde 100 år bidrog till ökat engagemang för demokratin.

För kommittén var samarbetet med länsstyrelserna särskilt viktigt för att nå ut lokalt runt om i landet. Genom ett långsiktigt demokrati-främjande uppdrag skulle regeringens demokratipolitik kunna föras ut i hela landet och frågor som rör medborgarnas kunskap om och delaktighet i demokratin ges större utrymme. I uppdraget ingår även att länsstyrelserna ska förse regeringen med lokala och regionala analyser på demokratiområdet.

Ökat demokratifokus i myndighetsstyrning

Kommittén anser att förvaltningsmyndigheterna i större utsträckning kan bidra till att befästa och utvidga demokratin samt förverkliga det demokratipolitiska målet. Statsförvaltningens allmänna demokratiuppdrag – att verka för att demokratins idéer ska vara vägledande inom samhällets alla områden och att alla människor ska uppnå delaktighet och jämlikhet – bör därför tydliggöras i myndigheternas styrdokument. Kommittén föreslår att det i avsnittet Allmänna uppgifter i myndighetsförordningen skrivs in att myndigheter ska ta tillvara fördelar som kan vinnas för demokratin. Vidare föreslås att demokrati och det demokratiska uppdraget skrivs in i instruktioner för myndigheter vars verksamhet är central för det demokratipolitiska målet. Kommittén föreslår dessutom ett pilotprojekt, där fem till åtta myndigheter ges i uppdrag att utarbeta metoder för hur respektive myndighet ska bidra till det demokratipolitiska målet.

Analysera konsekvenser för demokratin

Kommittén anser att demokratiperspektivet alltid bör beaktas inför viktigare beslut som fattas av riksdag och regering. Samtidigt saknas det i dag tydliga krav på hur kommittéer och utredningar ska analysera konsekvenser för demokratin i de förslag som tas fram. Kommittén föreslår därför att ett krav på att redovisa konsekvenser för demokratin skrivs in i kommittéförordningen. Analysen av förslagets konsekvenser kan exempelvis innehålla konsekvenser för grundläggande fri- och rättigheter, demokratins funktions sätt eller människors möjligheter att delta i demokratin och utöva inflytande över det politiska beslutsfattandet.

Förtydliga skolans demokratiuppdrag

Flera myndigheter och andra aktörer producerar undervisningsmaterial om demokrati för skolan. För huvudmän, skolledare och skolpersonal kan det vara svårt att få en överblick över materialet samtidigt som aktörerna som utvecklat materialet har svårigheter att nå ut. Vidare finns det otydligheter i hur skolans demokratiuppdrag ska tolkas och omsättas i praktiken vilket i förlängningen kan bidra till att alla elever inte ges samma möjligheter att utbildas till medvetna och kompetenta samhällsmedborgare.

Kommittén rekommenderar mot den bakgrunden att Skolverket får i uppdrag att förtydliga skolans demokratiuppdrag genom att utforma rekommendationer, allmänna råd och inspirationsmaterial som kan användas av huvudmän, skolledare och skolans personal. Kommittén rekommenderar också att Skolverket genomför en utvärdering av konsekvenserna av bestämmelsen om politiska partiers närvaro i skolan och hur den har påverkat demokratiarbetet och elevernas möjlighet till likvärdig utbildning. Vidare rekommenderar kommittén att Skolinspektionen får i uppdrag att genomföra kvalitetsgranskningar av grundskolornas och gymnasieskolornas arbete med demokrati.

Kommittén föreslår därutöver att den digitala plattformen Demokrati 100 år som utvecklades av bland annat Skolverket permanentas och breddas till att inte endast fokusera på demokratins hundraårsjubileum.

För en stark demokrati i framtiden

Kommitténs förslag bidrar sammantaget till att uppnå det demokratipolitiska målet om en levande demokrati som är uthållig, kännetecknas av delaktighet och där möjligheterna till inflytande är jämlika. Förslagen förväntas leda till ökade kunskaper om demokrati i befolkningen, bättre samordning mellan olika demokratifrämjande insatser, en tydligare analys av demokratin nationellt och i olika delar av landet samt att utmaningar för demokratin uppmärksammas. Detta kan i förlängningen leda till ett effektivare arbete mot de hot som demokratin står inför. Vidare förväntas att fler myndigheter, med olika utgångspunkter och målgrupper, genomför ett arbete som bidrar till ökat deltagande i demokratin och jämlika möjligheter till inflytande. Att tydliggöra skolans demokratiuppdrag är en viktig del i detta. Genomförande av förslagen ger förutsättningar för att den svenska demokratin kan stå fortsatt stark.

Vår demokrati - värd att värna varje dag

Göteborgs Stads ungdomsfullmäktige (UF) har fått möjlighet att lämna synpunkter inför stadens samlade remissvar på Kulturdepartementets utredning, Vår demokrati – värd att värna varje dag, SOU 2022:28.

Ungdomsfullmäktige finns för att ge barn och unga ökat inflytande i olika samhällsfrågor och för att öka intresset för demokrati och politik. Ungdomsfullmäktige består av 101 ungdomar mellan 12 och 17 år från alla stadsdelar i Göteborg. Vi är förtroendevalda och har ett gemensamt ansvar för att verka för alla barn och unga i staden. Ledamöter och ersättare diskuterar tillsammans olika frågor som rör unga i Göteborg och väljer själva vilka ämnen som är relevanta att ta upp. Genom tät och nära kontakt med vuxna politiker har ungdomsfullmäktige verkligt politiskt inflytande.

Vi UF:are vill tacka stadsledningskontoret för att ni tar hjälp av oss i denna viktiga fråga. Demokratifrågorna är viktiga för oss. Att barn och unga kommer till tals borde vara självklart i fler frågor.

Hur vi har arbetat

Detta svar har skrivits fram gemensamt av ett tiotal ledamöter i forumet. Sedan har alla ledamöter och ersättare haft möjlighet att tycka till.

Vi utgick från målet för demokratipolitiken och två frågeställningar.

- *Det ska vare en levande demokrati som är uthållig, kännetecknas av delaktighet och där möjligheterna till inflytande är jämlika.*
- 1. Vilka demokratistärkande insatser ser ungdomsfullmäktige att man behöver göra nationellt och lokalt?
- 2. Hur demokratisk är skolan, behöver vi tydligare skrivningar kring skolans demokratiska uppdrag och arbete?

Här kommer våra synpunkter!



Vilka demokratistärkande insatser ser ungdomsfullmäktige att man behöver göra nationellt och lokalt?

- Vi behöver medvetandegöra folket om de anti-demokratiska krafter som är på frammarsch.
- Satsa på insyn i demokratiska processer. Media gör information lättillgänglig. Det offentliga behöver digitaliseras, tillgängliggöras, för att motverka desinformation.
- Rösträtt från 16 år. Både i allmänna val och folkomröstningar. Yngre som rådgivande i alla lägen!
- Vi behöver göra unga medvetna om demokrati!
- Satsa på att synliggöra valet, tex rösträkningen, skapa intresse och öka legitimiteten. Livesända rösträkningen, interaktiva aktiviteter!
- Det behövs mer kunskap om våra regioner och den politik och det arbete som utförs där.
- Partierna kan behöva ta ett större intresse i barn och ungas frågor.
- Partierna behöver bli bättre på att engagera unga och att rekrytera till ungdomsförbunden. Media kan var en nyckel här. Valkompass för ungdomsförbundens politik kan vara ett sätt.
- Representation, partier som aspirerar på att komma in i riksdagen behöver höras mer. Partidebatt för dessa, valkompasser.
- Skolvalet behöver utvecklas till att omfatta lokal, regional och nationell nivå. Alla partier finns inte på alla nivåer. Skolvalet är ju ett verktyg för att lära sig om partier och röstning.
- Ungdomsfullmäktigevallet är på riktigt med folkvalda, stötta barn och unga i att delta i valet.



Hur demokratisk är skolan, behöver vi tydligare skrivningar kring skolans demokratiska uppdrag och arbete?

- Många upplever inte att skolan är en demokratisk plats, där elever har inflytande på riktigt. Vuxna dikterar vilka frågor som tas upp. Ungdomar ska sätta sin egen agenda och inte prata om det vuxna vill. Elevråden ska driva elevernas frågor och kan därför inte vara styrt av en rektor. Men regelbundna möten med rektor är självklart jätteviktigt.
- Det måste finnas elevråd på varje skola, även på gymnasiet. Elevkåren räcker inte till. Men vi tycker också att elevkårerna bör få bra stöd.
- Elevråden, deras förslag läggs ofta ner med hänvisning till budget, gör elever delaktiga i budgetprocessen.
- Bli bättre på rekrytering till elevråden, många vill inte ta plats i ett elevråd idag. Det är också viktigt att elevråden är av elever för elever precis som ungdomsfullmäktige är och med demokratiska val.
- Elevråden ska funka som en stark representativ demokrati. Regelbundna möten är viktigt.
- Tydlig information om elevråd måste finnas, det behövs protokoll som fler kan ta del av. Egen budget till elevrådet kan vara en framgångsfaktor.
- En skolpersonal, resurs ska finnas som har ett tydligt uppdrag kring elevdemokrati på varje skola. Dessutom behöver elevråden tillgång till lokal och avsatt tid för att kunna bedriva en bra verksamhet.
- Elevråden är inte på riktigt, lärare/rektor bryr sig inte. Vuxna säger ofta nej.
- Alla skolor ska ha samma möjligheter/strukturer/upplägg.
- Det är svagt i skolan kring inflytande över undervisningen.
- Skolan påverkar demokratin i samhället – se till att det bedrivs ett gediget demokratiarbete i undervisningen. Man kan använda val mycket mer i undervisningen.
- Skolan behöver arbeta med ett stort utbud, tex i skolbiblioteket. Här känns det alldeles för begränsat med information.
- Skolbibliotek behöver fungera, detta är en jämlikhetsfråga. Skapa ett **stort och brett** utbud. Gör elever delaktiga i att välja material och litteratur. Satsa på det kreativa ordna till exempel skrivarverkstäder. Ordna med aktiviteter kring litteratur och samhället.
- Jobba också med kommunala bibliotek, se till att alla barn får hjälp att hitta till biblioteket och att skaffa lånekort.
- Besök hos ungdomsmottagningen för alla ungdomar via skolan- är jätteviktigt. Utifrån ett jämlikhetsperspektiv, att alla får samma stöd. Möjligheter till god hälsa varierar stort bland barn och unga. Detta gäller också elevhälsan, se till att den är jämlik, tillgänglig och av hög kvalitet!
- Skolan måste få kosta!

Yttrande över betänkandet Vår demokrati – värd att värna varje dag

Göteborgs Stad ser fördelar med att det inrättas en nationell demokratifunktion som samordnar olika kunskaphöjande och demokratifrämjande insatser. Samtidigt är bedömningen att det redan idag finns myndigheter som har liknande uppdrag. Det föreslagna uppdraget skulle således gagnas av en tydligare beskrivning och gränssnitt gentemot befintliga uppdrag. Demokratiutvecklingen är beroende av ungas tilltro till och deltagande i samhället och de utmaningar samhället står inför kräver att civilsamhället tydligt är med i beslutsprocesserna. Således ser Göteborgs Stad att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) skulle vara en lämplig myndighet att ge det föreslagna uppdraget.

Göteborgs Stad har goda erfarenheter från samverkan med länsstyrelsen i demokratistärkande insatser och ser att det kan finnas lokala fördelar med ett stärkt uppdrag. För att minska de regionala ojämlikheterna är ett permanent uppdrag till länsstyrelserna att föredra framför ett särskilt ansökningsförfarande. Detta möjliggör ett långsiktigt och uthålligt regionalt och lokalt samarbete, utan administrativt betungande ansökningsprocesser, inom vilket metodutveckling och kunskapsspridning kan ske.

Uthålligheten i demokratin kan stärkas genom ett större fokus på demokrati i myndigheternas arbete. Även konsekvensbeskrivningar ger möjlighet till ett större fokus på nationella förslags inverkan på demokratin, såväl lokalt som nationellt. Det är dock inte primärt skrivningar som saknas på området, utan ett handlande som faktiskt stärker medborgarnas förutsättningar att ta tillvara demokratins möjligheter i stort. Därav ser Göteborgs Stad positivt på de pilotprojekt som föreslås i samband med förslaget. En ambition bör vara att pilotprojekten ger vissa svar kring hur antidemokratiska krafter kan begränsas, fri åsiktsbildning stärkas och hat och hot minska.

Göteborgs stad delar kommitténs problembild kring oklarheter och skillnader i synen på hur skolans demokratiuppdrag har påverkat möjligheterna till likvärdig kunskap om, och deltagande i, demokratin för barn och unga. Bestämmelsen från 2018 om att rektor beslutar om huruvida politiska partier ska bjudas in till skolan bör utvärderas för att säkerställa att den inte inverkat negativt på möjligheten till likvärdiga kunskaper om valet och politiska partier. Förslaget om att skolans demokratiuppdrag bör förtydligas är relevant och allmänna råd är ett tillvägagångssätt som skolor idag har god vana att använda sig av. Dessa allmänna råd behöver dock tydliggöra hur demokrati kan genomsyra all undervisning och inte göra demokrati i skolan till ett eget spår. Råden bör även fokusera på hur skolorna stärker utvecklingen av demokratiska förmågor, motståndskraft och konfliktlösning, snarare än kunskap om demokrati. Beträffande Skolinspektionens eventuella uppdrag att genomföra kvalitetsgranskningar av skolornas arbete med demokrati så vill Göteborgs Stad framhålla vikten av att utformningen av uppdraget sker i samverkan med huvudmännen.

Kommunstyrelsen har i beredningen av betänkandet samrått med Göteborgs Stads Ungdomsfullmäktige vars synpunkter i sin helhet bifogas yttrandet. Bland synpunkterna nämns insatser för att öka kunskapen om demokratiska processer, insatser för att

involvera barn och unga samt ett tydligare demokratifokus i skolan där elever ges reella möjligheter att påverka.

Sammanfattningsvis bedömer Göteborgs Stad att förslagen i betänkandet är relevanta, men att det behövs fler insatser för att stärka demokratin. Det är viktigt att värna hur vi agerar demokratiskt i ord och handling även mellan valen och inte bara kunskapen om demokrati som styrelseskick. En långsiktig, uthållig och inkluderande demokrati kräver fokus från hela samhället där kommunerna, med sina många verksamhetsområden och närhet till medborgarna, har en viktig roll att fylla. För att finna lösningar på de utmaningar samhället står inför måste även civilsamhällets röster stärkas.